

ják. Címe: *Élő, mint te magad*, és Nguyen Van Troinak, az 1964 októberében meggyilkolt vietnami hazafinak az életéről szól.”

Hat éve tart az amerikai kormány és a dél-vietnami bábkormány kísérlete a nemzeti felszabadító mozgalom elfojtására. Ez alatt az idő alatt a szabadságharc ellenségei felvonultatták a modern haditechnika egész arzenálját. A Felszabadító Front ez alatt a hat év alatt elszigetelt csoportból az ország legjelentősebb politikai erejévé fejlődött. Az a nép, amely egy véres háború legvéresebb szakaszában a békés építőmunka ilyen gyönyörű példáit statuálja, legyőzhetetlen. Annak a hatalmas alkotókészségnek a kibontakozását, amelyet ebben a harcoló és vérző népben láttunk, azonban csak a győztes béke teszi majd lehetővé.

Moszkva, 1965. október.

DALOS GYÖRGY

VALÓSÁG ÉS MÍTOSZ AZ EGZISZTENCIALIZMUS TÖRTÉNETÉBEN

KÖPECZI BÉLA: AZ EGZISZTENCIALIZMUS C. KÖNYVÉRŐL

Nehéz és problematikus feladat megoldására vállalkozott Köpeczi Béla az egzisztencializmust szöveggyűjtemény alapján bemutató, és lényegét, történeti szerepét értékelő könyvének megszerkesztésével. E Nyugaton divatos szellemi áramlatról az utóbbi években egyre többet hallhattunk hazánkban is, és kétségtelen, hogy a nem kifejezetten szakemberek körében bizonyos misztifikáció kezdte övezni. A kérdésre vonatkozó magyar marxista irodalom (Lukács György, Mátrai László, Szigeti József, Sándor Pál tanulmányai stb.) inkább a spekulatív filozófia oldaláról vizsgálja a főbb problémákat, és kevésbé öleli fel az egzisztencializmus irodalmi vonatkozásait. Ugyanakkor a magyar olvasóközönség — eltekintve néhány régebbi Kierkegaard- és Heidegger-fordítástól — Sartre és Camus szépirodalmi szövegeit kivéve, nem juthatott hozzá egzisztencialista szerzők filozófiai műveinek magyar nyelvű kiadásához, ami az irányzat körül kialakuló „bűvkör”-t feltehetően tovább növelte. Köpeczi könyve lényegében ezeket a problémákat hivatott megoldani kettős vonatkozásban is. Egyfelől tudományos igényű, de közérthetően megírt bevezető tanulmánya összegző jellegű áttekintést, marxista értékelést ad az egzisztencializmusról, másfelől szövegválogatása lehetővé teszi az egzisztencialista filozófusok gondolatvilágába való közvetlen betekintést. Mindezzel nagymértékben hozzájárul a kérdéssel kapcsolatos elméleti összefüggések tisztázásához s egyszerűsmermind „az egzisztencialista mítosz” felszámolásához.

Köpeczi könyvéből mindenekelőtt a több vonatkozásban is újszerű bevezető tanulmány érdemel figyelmet. Egyrészt abban az értelemben, hogy következetesen érvényesíti, mintegy szintézisbe foglalja a filozófiai és esztétikai szempontokat, másrészt, hogy kísérletet tesz az egzisztencializmus valóságos történetének összefoglalására és logikai rendszerezésére. Az egzisztencializmus rendkívül heterogén voltát figyelembe véve, ez önmagában is tiszteletreméltó vállalkozás. Köztudomású, a szakirodalomból, hogy már az egzisztencia fogalmát is különböző értelemben használják az egyes egzisztencialista gondolkodók, hogy vannak köztük vallásosak és radikális ateisták stb. Az irányzat kialakulásának történeti körülményei, egyes modern polgári gondolkodók hovatartozása az egzisztencializmus vonatkozásában még ma is vita tárgyát képezik. (Mounier francia filozófus szerint pl. már Sókratés és Augustinus is az egzisztencializmus előfutárai voltak.) Köpeczi a lényegét ragadja meg, amikor a történeti és logikai szempontok egyesítésével Kierkegaardra vezeti vissza a modern egzisztencializmus kialakulását. Való igaz, hogy a sajátosan modern formában, de mégis misztikusan vallásos Kierkegaard használta az egzisztencia (*Existenz*) fogalmát először egzisztencialista módra, nevezetesen az emberi szubjektum legbensőbb lényege értelmében. Kierkegardnál tehát az egzisztencia már nem azonos az ember reális biológiai létezésével, hanem olyan megfoghatatlan — pszichikai-etikai — tartalom, amit állandóan meg kell valósítani.

Kierkegaard gondolatai a XIX. században nem túlságosan hatottak; igazi reneszánszuk a két világháború közti időszakra esik, ekkor váltak a polgári világ objektív ideológiái szükségletévé.

Kierkegaard mellett Kőpeczi Nietzschét említi másodikként, mint olyan filozófust, akit gyakran az egzisztencializmus előfutárának tüntetnek fel. Ez természetesen csak annyiban igaz, amennyiben a századforduló után Németországban kialakuló életfilozófia (*Lebensphilosophie*) valóban Nietzschére támaszkodik. Helyes lett volna ebben a vonatkozásban, ha a szerző rámutat arra a lényeges összefüggésre, mely az életfilozófia és az egzisztencializmus között olyannyira fennáll, hogy bizonyos értelemben nem túlzás annak az állításnak megkockáztatása sem, miszerint a modern egzisztencializmus minden különbsége ellenére a tágabb értelemben vett életfilozófia egyik sajátos válfaja lenne. Ez a filozófiai irányzat kezdeti szakaszában (az első világháború előtt) az élet (*Leben*) fogalmának hangsúlyozásával a világnak a szubjektivitás általi meghódítását hirdette. A két világháború közötti válság korszakában azonban éppen ez az „élet” vált bizonytalanná, kétségessé, s ez vetette meg alapját az „élet” helyett az „egzisztencia”, az egyén belső lelkivilága egyedüli realitásként való hangsúlyozásának. S mindez, mint Kőpeczi helyesen rámutat, szükségképpen Németországban következett be, mert a polgári valóság ellentmondásai itt voltak a legélesebbek a két világháború közötti korszakban. Ezért alakult ki éppen Németországban a modern egzisztencializmus M. Heidegger és K. Jaspers működése kapcsán. Kettőjük közül bizonyos értelemben Heidegger működése jelentősebb, aki rendszerezte és egészen sajátos terminológiai apparátussal látta el az egzisztencializmust. Ez az apparátus mérhetetlenül bonyolult, nehézkes, de alapvető kategóriái többé-kevésbé az egzisztencializmus minden változatában megtalálhatók. Kőpeczi tisztázza ezeket az alapkategóriákat (létezés, élmény, terv, szorongás, semmi stb.), bár inkább pszichológiai, irodalmi aspektusból, és nem annyira a logikai, filológiai összefüggések szempontjából. A heideggeri kategóriák kétségtelenül nehézkesek és problematikusak, a legfontosabb fő vonásai azonban megrajzolhatók. A „*Sein*” általánosságban az absztrakt létet jelenti, a „*Seiend*” a létezőket, azaz a lét konkrét megnyilvánulásait, a „*Dasein*” pedig az emberi létezést, s ez utóbbival függ össze igen bonyolultan az „*Existenz*” kategóriája, melynek végső fokán a lényegét jelenti. Heidegger meglehetősen vonzódott a görög filozófiához, és mivel az eredetkehez szándékozott visszanyúlni, a preszokratika gondolataiból is merített. Érdemes megemlíteni pl., hogy Parmenidésnél a „*to einai*” (lét) filológiailag nagyjából megegyezik a heideggeri „*Sein*” fogalmával, ugyanúgy, mint a „*to on*” (létező) a heideggeri „*Seiend*” fogalmával. Ezeknek az összefüggéseknek a teljes tisztázása azonban meghaladja egy recenzió kereteit.

A második világháború után az egzisztencializmus történetének új szakaszaként jelent meg a francia egzisztencializmus. Ez sem egységes, hiszen fő képviselői közül is egyesek ateisták (Sartre, Camus), mások vallásosak (Gabriel Marcel). Mindazonáltal nem túlzás azt állítani, hogy a francia egzisztencializmus leginkább koncepciózus vezéralakja és legnagyobb hatású képviselője Sartre. Sartre viszont szépíró, politikailag haladó gondolkodású, s ennek a ténynek komoly következményei vannak az általa képviselt egzisztencializmust illetően. Mindenekelőtt az, hogy Sartre és köre révén az egzisztencializmus népszerűsödött, ha úgy tetszik, az egyetemi katedráról kikerült az utcára. De nem kevésbé lényeges következmény, hogy ez az erendően pesszimista, szubjektív-idealista filozófia Sartre kezében, éppen mert tehetséges, kitűnő valóságérzéssel rendelkező író, sokat veszített egyértelműen reakciós voltából, főként lélektani és esztétikai aspektusait tekintve.

Kőpeczi a körültekintően árnyalt történeti és logikai elemzés és értékelés mellett, illetve ezzel párhuzamosan, feltárja az egzisztencialista filozófia és a vele kapcsolatos szépirodalom főbb összefüggéseit is, és igen lényeges megállapításokat tesz. Sematizmustól mentesen világítja meg azt az aktuális problémát, hogy miért gyakorolhatnak nálunk egyes nyugati írók hatást, mi a tudományos magyarázata ennek, hogyan lehet e hatásokat értékelni stb. Elemzése megfosztja létjogosultságától azokat a nézeteket, amelyek egyes nyugati írók hatásosságát a modernista polgári filozófiák valamiféle magasabbrendűségére próbálják visszavezetni. A probléma lényegét világítja meg következő megállapításával: „A francia egzisztencialista irodalom legjobb műveiben realisan és magas művészi színvonalon ábrázolja a kapitalista világban meglévő kiszolgáltatottságot... Ennek az irodalmi értéknek a forrását elsősorban a társadalmi valóság reális felfogásában, s az írók tehetségében kell látnunk, s csak másodsorban ellentmondásos ideológiájuk haladó vonásaiban.”

Nagy figyelmet fordít Kőpeczi a marxizmus és az egzisztencializmus viszonyának problematikájára. Közismert, hogy Sartre már az 1950-es évek óta foglalkozik a marxizmus és az egzisztencializmus szintézisének gondolatával. Legutóbbi nagy

filozófiai művében (*Critique de la raison dialectique*), valamint számos nyilatkozatában adta már tanújelét e törekvésének. Álláspontjának lényege, hogy a marxizmus korunk olyan adekvát filozófiája, melyet nem lehet túlhaladni, egyetlen fogyatékosága, hogy rendszeréből kimarad az egyén. Az egzisztencializmus lét-jogosultságát éppen az indokolja, hogy az egyén problémáival foglalkozik. Ezért, szerinte, az lenne a megoldás, ha a két filozófia egyesülne, illetve az egzisztencializmus felszívódna a marxizmusba. Köpeczi álláspontja ebben a tekintetben is nagyon körültekintő. Elismeri, hogy Sartre kérdésfeltevésében van bizonyos relatív jogosultság, s ebből a marxistáknak le kell vonniuk a megfelelő konzekvenciákat. Mint írja: „...a marxizmus a forradalom előtt, de utána is hosszú ideig a régi társadalmi rend megdöntésére és az új megalapozására fordította minden erejét, s ezért elsősorban a társadalom egészének kérdéseivel... foglalkozott. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyént teljesen elhanyagolta volna, hiszen az új társadalom kialakítása az egyéni élet megváltoztatásának ügyével is szorosan összeforrt. Mégis volt bizonyos egyoldalúság, melyet részben a történelmi fejlődés hozott magával, részben súlyosbított a személyi kultusz dogmatikus felfogása egyén és társadalom kapcsolatáról...” Mindez azonban csak annyit jelenthet, állapítja meg a továbbiakban, hogy a marxizmusnak általánosítania kell a pszichológiai, a szociológiai stb. kutatások legújabb eredményeit, gazdagodnia kell ezekkel, de semmiképpen nem lehetséges az egzisztencializmussal való kiegészítése, hiszen a két filozófia alapítélei objektíve kizárják egymást. A marxizmus dialektikus materialista, az egzisztencializmus pedig még sartré-i ateista formájában is szubjektív idealista filozófia.

Ami a kötet antológiai részét illeti, az egészében véve igen alapos, tudományos megfontoltságra vall. Az antológia az egzisztencializmus valóban legnagyobb és legnagyobb hatású képviselőitől közöl szemelvényeket. A szövegválogatás egyszerűsége igazolni látszik a tanulmány azon megállapítását, hogy „az egzisztencializmusnak mint filozófiának erősen művészi jellege van”. Ennek megfelelően a könyv a felsorolt szerzők mindegyikétől filozófiai és esztétikai-irodalmi tanulmányokat, illetve tanulmányrészleteket közöl. A válogatás tudományos megalapozottsága és a szűk keretekhez mért viszonylagos gazdagsága az egyes szerzők szövegeinek vonatkozásában is fennáll. Általában minden szerzőnek a legfontosabb, leghatásosabb műveiből olvashatunk az illetőt leginkább jellemző szövegeket. Különösen vonatkozik ez a szépírókra, kevésbé sikeres a Kierkegaard filozófiai álláspontját illusztrálni hivatott szövegrészek esetében. A kierkegaardi életstádiumokat bemutató szemelvények pl. nehézkesek, és főként keveset mond a vallásos stádiumról szóló részlet, pedig Kierkegaard filozófiájában központi helyet foglal el a vallás, a paradox istenhit. Tekintettel a szövegek rendkívüli elvontságára, bonyolult stílusára, és azt figyelembe véve, hogy a könyv szélesebb olvasóközönség számára készült, talán nem lett volna felesleges az egyes szemelvényeket röviden interpretálni, hiszen pl. Heidegger majdnem teljes terjedelemben közölt *Mi a metafizika* c. munkájának olvasása még a filozófiával foglalkozó szakember számára is igen komoly szellemi teljesítményt jelent. Formai szempontból nagyobb teljességre lehetett volna törekedni az egyes szerzők életéről és főleg munkásságáról szóló összefoglalások megismerésében.

Ezek az apróbb, inkább formális jellegű fogyatékoságok azonban nem érintik a kötet lényegét, nem kisebbítik alapvető értékeit és kulturális életünkben betöltött aktuális és feltétlenül pozitív szerepét. (*Gondolat Könyvkiadó 1965.*)

SUKI BÉLA

JEGYZETEK EGY TANULMÁNYGYŰJTEMÉNYRŐL

GYERGYAI ALBERT: KORTÁRSÁK

A tanulmánygyűjtemények legtöbbszörnek van valamilyen avitt szaga; egy-egy régen írott cikkről nehéz lefújni az idő porát. Gyergyai Albert *Kortársak* című kötet, amely *Klasszikusok* c. műve folytatásaként a modern világirodalom nagyjairól, sőt a legnagyobbjairól írott tanulmányait gyűjti egybe, a fenti általánosnak tartott szabályt erősítő remek kivétel. Ugyanis Gyergyai Albert rendkívüli irodalmi, képzőművészeti műveltsége mellett olyan művészi képességgel is rendelkezik, amellyel az író, a költőt az állandóan megújuló irodalmi, művészi élet egészében tudja látni és láttatni — a mindenkori társadalmi valóság viszonylatában.